

A NAGYBECSKEREKI IMPRESSZIONISTÁK

B E L A D U R A N C I

A zrenjanini Népmúzeum szalonjában 1989. október 5-én szerény kiállítás nyílt négy festő hagyatékából. Ez a négy festő valamikor aktívan részt vett a Bega menti város képzőművészeti eseményeiben. Jelena Knežević művészettörténész, a zrenjanini múzeum muzeológusa megtett mindent a négy festő képeinek a felkutatása érdekében, de mindössze harmincnyolc alkotást tudott összegyűjteni. A harmincnyolc kép bemutatásával felidézte az egykori Nagybecskerekben megrendezett kiállításnak az emlékét, rekonstruálni próbálta a nagybecskereki impresszionistákként ismertté vált festőcsoport első kiállítását.

„A Kereskedelmi Főiskola dísztermében 1912. december 19-én megnyílt Streitmann Antal, Wälder Jenő, Várkonyi József és Zsénár Emil együttes kiállítása, amelyen mintegy 200 alkotás került bemutatásra. Első impresszionista kiállítás volt ez Nagybecskerekben, a gazdag képzőművészeti hagyományokkal rendelkező városban.”

(J. Knežević)

A Zrenjaninban megrendezett kiállítás katalógusának a bevezetőjéből idézett fenti szövegrész e sorok íróját azért ösztönzi az esemény részletesebb ismertetésére, mert ez volt a magukat impresszionistáknak nevező festők első kiállítása, mert a város gazdag hagyományokkal rendelkezik, és mert Zrenjaninban ma is élénk a képzőművészeti és a művelődési élet.

Az első impresszionista kiállítás

A becskereki festők 1912. decemberi szereplése és „impresszionizmushoz” való tartozásuknak a hangsúlyozása nem jelenti egyben azt is, hogy alkotómunkájukat és festészetüket is áthatották az impresszionista festészet sajátos stílusjegyei. Az impresszionizmus a vezető egyéniségek együttes fellépésének megnevezése volt csupán, az *impresszionizmus* álláspontjukat fejezte ki, és az új áramlatok megjelenését hirdette a tradicionálissal szemben. Ugyanis a To-

rontál megye központjában alkotó festők képeit akkor már több mint egy évtizede az ismert nagybányai művésztelep szelleme hatotta át.

Az 1896 májusában megalapított nagybányai művésztelep döntő hatást gyakorolt a modern magyar festészet kialakulására, és közvetítő szerepet töltött be az európai művészeti központok és az akkori Magyarországnak még a legtávolabb fekvő városkái között is. A „festői tájban létesített műterem” eredetileg Hollósy Simon (1857–1918) elképzelése, amelyet müncheni magániskolája nyári munkatelepeként alapított. A valamikori Szatmár megyében levő festői szépségű bányászvároska ezáltal csakhamar a plein air festészet központjává vált. Az alkotásra csábító táj szépsége idevonzotta a festők százait. A müncheni festőnövendékek, a párizsi művészeti iskolák diákjai, hazai tájfestők és amatőr festők sereglettek össze itt, ugyanis a barbizoniak lírai tájszemléletének kezdetétől a századfordulóig egész csokorra való napsütésben fürösztött impresszionista tájkép született. A természet szépsége, a pillanat és mozgás megörökítésének vágya kitűnő festőket ihletett alkotásra, sok remekművel lett a kor gazdagabb, hogy az új szellemben alkotott képek végérvényesen megingassák az akadémizmust képviselők pozícióját és a besötétített műtermekben létrehozott képek értékét. Az új korszak a jövő optimistább vízióját követelte meg, mert a természettel való közvetlen, semmivel sem korlátozott festői kommunikációnak a jelrendszerében felfedezte az ember csodálatos felszabadulását a tradíció szorításai alól.

Az alapítók és a résztvevők lelkesedése a nagybányai művésztelepnek vitalitást kölcsönzött, az úttörő szerep pedig mind művészi, mind etikai értelemben missziós jelleget öltött. A cél: „... szintetizálni a közvetlen benyomás naturalizmusát a stílusalakításhoz szükséges egyöntetű látással”¹ (Németh Lajos), népszerűsíteni és meghonosítani a naturalizmus és az impresszionizmus eredményeit.

A nagybányai művésztelep sarkalatos időszakának a felületes szemléltetésével azt állapíthatnánk meg, hogy nagyon is egységes célkitűzéseket képviselt. Azonban Hollósy csakhamar távozott a művésztelepről; utána a művésztelep vezető egyénisége Ferenczy Károly (1862–1917) lesz, s a fiatal Czóbel Béla (1883–1976) vezette festők „lázasával” a művésztelep elérte úttörő szerepének tetőpontját. Az 1906-ban Nagybányán megrendezett fauvista kiállításához néhányan még csatlakoztak és „neósok”-ként, neoimpresszionistaként mutatkoztak be. Ezzel a művésztelep elérkezett történelmi határpontjához: a fiatalok visszavonultak, és 1910-ben magukkal vitték az alapítók közül Iványi-Grünwald Bélát (1867–1940), hogy nemsokára ezután (1912-ben) megalapítsák a kecskeméti művésztelepet. A nagybányai művésztelep évtizedeken keresztül

¹ A Németh Lajos szerkesztette *Magyar művészet (1890–1919)*. I. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest 1981. 273. old. (Ferenczy Károly variált gondolata)

működő, nagyon népszerű „szabad festőiskolává” alakulva döntő hatást gyakorolt a század eleji magyar művészet formanyelvének a *kolorisztikus naturalizmus* festői stílusának, a művészetbarátok körében is igen kedvelt festői stílusnak a kialakulására. Ezek a festők alapították meg 1911-ben a Nagybányai Festők Társaságát.

Ennek a társaságnak a példáját követve alakítja meg a négy festő a „nagybecskereki impresszionisták” csoportját, hogy eltávolodjanak a „torontáli festőművészek” csoportjától, akik a megye területén együttes kiállításokat rendeztek.

A négy festő között *Streitmann Antal* a vezéregyéniség. Streitmann Antal (1850–1918) rajztanár, festő és iparművész. A Szatmár megyei Nagykarolyon született, apja a helyi újság szerkesztője. A középiskolát Szatmárban fejezte be. Az „irodai munka” vagy esetleg egy jól menő ügyvédi, illetve állami tisztségviselői jövő nem vonzotta, ezért elhagyta szülővárosát. Oklevelet Budapesten az Országos Magyar Mintarajziskola és Felsőfokú Tanárképzőn szerzett 1876-ban; 1879-től végérvényesen Nagybecskerekhez (ma: Zrenjanin) költözik. Négy évtizeden keresztül volt a város kulturális életének pótolhatatlan, egyedülálló egyénisége. A gimnáziumi nemzedékek sora tartotta és vallotta kedvenc tanárának, a pedagógusok között pedig azon első pedagógusok között tartják számon, akik Magyarország területén elsőként foglalkoztak komolyan a gyermeki alkotómunkával, és azt az elvet vallották, hogy a gyermek a rajzban ne utánozzon, hanem a saját egyéniségét fejtsse ki. 1901-től szaklapokban és folyóiratokban jelentette meg megfigyeléseit, gyermekrajz-kiállításokat rendezett, és előadásokat tartott.

Kitartott azon meggyőződése mellett, hogy a „gyermek képzőművész” egész gyermekkorában, ezzel számos eszmetársra és követőre talált, akikkel együtt a képzőművészeti oktatás megreformálásáért állt ki. Budapesten 1904-ben kiállítást rendezett a több mint húsz óvodából és iskolából begyűjtött gyermekrajzokból, és azok példáin elemezte a gyermekek képzőművészet iránti hajlamát, a gyermeki lélek megnyilatkozását az alkotásban, valamint rámutatott a gyermek kreativitásának korlátlan szárnyalására.

Az iskolai sablon alól mentesített gyermekeknél, a tanulóinál – a természetel való közvetlen kapcsolat útján – fejlesztette a képzelőerőt, gazdagította az érzésvilágot, fejlesztette és gyakoroltatta a megfigyelőképességet, kibontakoztatta az esztétikai érzékenységet, és hozzájárult az esztétikai érték- és mértékrend megalapozásához. Tanárakra hálával emlékeznek vissza diákjai, a művelődési és a művészeti élet kiemelkedő egyéniségei, közöttük Fülep Lajos (1885–1970), Todor Manojlović (1883–1968). Streitmann Antal osztályából és az ő segítségével lépett a művészet világába Aleksandar Sekulić (1877–1942), Novák Rezső (1883–1909), Szentgyörgyi István (1881–1938) és mások.

Streitmann „modern formatervezőként” szövőműhelyt alapított. A szövő-

lányokat szőnyegszövés mellett szőnyegtervezésre is tanította: az 1887-ben Szegeden megrendezett ipari kiállításon a szövőlányok a közönség előtt készítették el szőnyegeiket, és ámulatba ejtették a közönséget is és a szakembereket is egyaránt. Streitmann szövőlányai által tervezett és szőtt szőnyegekkel, valamint a becskerei és a bánáti falvak szövőnői által készített tarka szőttesekkel magukra vonták a figyelmet, és számos nemzetközi (bécsi, torinói, párizsi stb.) díjat kaptak.

Viszont Streitmannról, a festőről ma nehéz véleményt alkotni. Képzőművészeti pedagógusi tekintélye vitathatatlan. Szövőlány tanítványai útján a tervezői tevékenységét is elismerték, őt magát is számos elismerésben részesítették. Festői tevékenysége is jelentős, azonban – legalábbis a kutatások jelenlegi állása szerint – mindössze négy képe maradt csak fenn! A városban 1890-től kezdődően kiállított képeinek egész tömege elkallódott vagy elveszett, azokkal együtt, amelyeket a képkiallításokon eladott.

Az első, csak reprodukcióról ismert és nyilvántartott képe A *Solymosi vár*,² 1877-ben címet viseli. Ezt a képet még a tanulmányainak befejezése előtt festette. A második, már konkrét adat a képről 1904-ből való; a nagybecskerei Nemzeti Szalonban állította ki. Ez alkalommal Streitmann a kiállításon a következő nyolc képét mutatta be: *Giród tót falu*; *Dohánykunyhó*; *Szarajevói részlet*; *Budatin vára*; *Csárda*; *Létana vára*; *Felsőbányai részlet*; *Felsőbányai utca*. Mind a nyolc képet megvásárolták, de az 1989-ben megrendezett kiállításig csak az 1903-ban festett *Felsőbányai utca* című maradt meg. Az 1912 decemberében megrendezett „impreszionisták” kiállításáról három festményének csak a címe maradt fenn: a *Bega-part*, a *Nagybányai híd* és a *Patak keríngője*. Ezekhez természetesen hozzá kell adnunk még azt a három képet is, amelyeket a zrenjanini kiállításon alkalmunk volt látni: az *Openhajm arcképét*, egy 1890-ben festett olajképet, ill. két aláírás nélküli akvarell: a *Nagybecskerei mészgödör* és a *Bega-parti táj* című képeket.

Valami azonban mégis leszűrhető ebből a hiányos leltárból: Streitmann kezdetől fogva a *plean air* festészet elkötelezettje és résztvevője a nagybányai művésztelepnek. A kiállításon látható képén jól felismerhetők a nagybányai festészet stílusjegyei, kitűnő példái a nagybányai festészetnek, az akvarellek viszont a megszokott „kolorisztikus naturalizmus” stílusában festett képek, melyeket Streitmann olyan módon festett meg, ahogyan azt a művésztelepen részt vevő festők a nagybecskerei tájjal való találkozásukat megörökítették. A századforduló éveiben Streitmann rendkívül aktívan vesz részt a képzőművészeti folyamatok alakításában és a legidősebb eseményeiben. Mint a Torontáli Szőnyeggyár egyik megalapítója 1894-ben kiváló formatervezőket köt Nagybecs-

² Gerecze Péter: *A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma*. Budapest, 1906. 119. old. reprodukálva (Hadik András szívb. közlése)

kerekhez, közöttük Nagy Sándor (1869–1950), Körösfői Kriesch Aladárt (1863–1920), a gödöllői művésztelep alapítóit. Ezek szerint a Nagybányához kötődő Streitmann még a gödöllői művésztelep megalapítása előtt is szoros kapcsolatot tartott fenn Naggyal és Körösfőivel, így a képzőművészeti események középpontjában van, összekötője is, elősegítője is a képzőművészeti események alakulásának.

Ez a sokoldalú, lelkes alkotó a Nagybecskereken való letelepedésétől egészen a hirtelen bekövetkezett haláláig fáradhatatlanul dolgozott, sokoldalú tevékenységet fejtett ki, és kiérdemelten élvezte a többnemzetiségű közösség tiszteletét. A becskereki művésztelep és a művészeti hagyományok értékeinek biztos ismeretében szerette volna összegyűjteni és az utókor számára megőrizni Konstantin Danil (Nagybecskereken alkotott és ott is halt meg mindössze hat évvel Streitmann odaérkezése előtt), a szerb biedermeier festészet legnagyobb mesterének alkotásait; nagy sikerrel kutatta és népszerűsítette Bánát gazdag népművészeti hagyományait. A vezetése alatt működő szövőiskola szerb szőnyegmotívumok ihletésében született szőnyegtervei az 1888-ban megrendezett kiállításon bővületbe ejtették Bécsset. A Budapesten 1896-ban megrendezett millenniumi kiállításról maga Streitmann vall elragadtatással: a figyelmet elsősorban a román és szerb, élénk színű szőttesek vonták magukra, majd kihangsúlyozza, hogy a melencei Kata Lončarski „valóban tökéletes szerb szőtteseket” állított ki. Külön kiemeli Šarlota Kovalski „apostoli küldetését” és elmondja, hogy eleméri szövőműhelyében olyan szőnyegek készülnek, amelyek „nemcsak a szövés fejlett technikáját bizonyítják, hanem a hagyományos motívumok mesteri alkalmazásával a hagyományok megőrzését is biztosítják”. Amikor Šarlota Kovalski szövőműhelyét 1903-ban feloszlatták, a szövönők a gödöllői művésztelephez kerültek.

Streitmann Antal állandó és egyáltalán nem mindennapos tevékenységet végzett, és kapcsolatot tartott fenn a nagybecskereki művészekkel. Ezért nem csoda, hogy abban az időben, 1896-ban a város megkapja az első vajdasági műtermet. Azonban erre az időszakra esik a Bega menti város esztétikai kettészakadása is. A művészeti élet két vezéralakja ebben az időben két teljesen különböző nézetű festő.

Kettőjük közül Kézdi-Kovács László (1864–1942) a népszerűbb művész, a képei is kelendőbbek. Kézdi-Kovács László autodidakta festő, Torontál megye irattárosa és a *Pesti Hírlap* képzőművészeti kritikusa. Az első festői útmutatósokat Ligeti Antaltól kapta, de gyorsan önállósult, és gyakran a giccs határát súroló naturalista zsánermotívumokkal szerezte meg hírnevét a megcsontosodott, „hivatalos”, akadémikus jellegű kiállításainak konzervatív közönsége körében. Több díjat is kapott: többek között ezüstérmet az 1900-ban megrendezett párizsi világkiállításon.

A másik Streitmann Antal volt, akinek elismerték mindazt, amit a városban és a város érdekében tett, de nem ismerték el a festészetét.

A *Torontál* című lap Irodalom, művészet, színház című rovatában 1890-ben megjelent írásaiból a közízlésről is tudomást szerezhetünk: „Kp. Kovács László fiatal festőnk, lapunk főmunkatársa, kit a müncheni képtárlat alkalmából a » Kölnische Zeitung « a legkiválóbb magyar tájfestők közé sorolt, s kiről többek közt a » Fővárosi lapok « a legutóbbi budapesti téli tárlat alkalmával azt írták, hogy » Téli hangulat « című képével a külföldi mesterek közt teljes joggal megállja a helyét – néhány nagyobb méretű olajfestményt állít ki a helybeli Rosenfeld-féle üzletben (...) A fiatal festő ezenkívül egy » torontáli részletet « jelentett be a f. év nyarán a müncheni » Glaspalast «-ban megnyíló nemzetközi tárlatra.” (*Torontál*, 1890. március 23.) Még abban az évben, szeptember 28-án ugyanaz a rovat lényegesen rövidebben tájékoztat Streitmann Antalról. Egyebek között: „... néhány csinosan és lelkiismeretesen kidolgozott művet állított ki a főutcában. Legújában egy tanulmányképe látható a Mengold-féle papírkereskedésben...” Majd e hírek után a következő olvasható: „Kp. Kovács László lapunk főmunkatársa jelenleg három nagyobb olajfestményen dolgozik (...) A fútcái műteremben több nagyméretű kész festmény látható. Vendégeket, kik a műtermet megszemlélni óhajtják, a fiatal festő szívesen lát.” (*Torontál*, 1890. szeptember 28.)

Két évvel később, 1892. május 4-én együttes kiállítást rendeztek a megye pompás palotájának (Lechner Ödön tervezte, 1885/6) termeiben. A kiállításon „mely e nemben bizonyára az első Nagybecskerekén” Kézdi-Kovács László három termet tölt meg képeivel, Streitmann Antalnak csak egy helyiség jutott, az ötödikben pedig virágkiállítást rendeztek. Az első festő – „aki a budapesti képkiallításokon is szép sikert aratott s akit csak nemrég a zágrábi képzőművészeti társaság dicsérő oklevellél tüntetett ki” (*Torontál*, 1892. május 4.) – méltatása mellett megemlékezik „a kitűnő rajztanárról”, és véletlenül éppen a legfontosabb sorokat, a lényegyet fogalmazza meg: „A negyedik teremben Streitmann Antal tanár képeit látjuk, s ezek között néhány olyat, melyek az első tekintetre lekötik a figyelmet, melyet a legnagyobb mértékben meg is érdemelnek. Ezek közül megemlíjtük *Lauka* Gusztáv arcképét és a *Marilla*-fürdő regényes részletének képeit, amelyek sok elevenséggel s ragyogó színekkel vannak megfestve.”

Ezek után Kézdi-Kovács László Budapestre költözik, és 1893-tól képzőművészeti kritikusként tevékenykedik; a régimódi szellemben alkotott képek dicsőítésével és a minden újjal és avantgárral szembeni maró kritikáival vált ismertté.

Streitmann, akinek a képei „ragyogó színekkel vannak megfestve”, a képeket kétségbe vonhatatlanul még 1892 májusa előtt megfestette, tehát logikus, hogy odafigyel a csakhamar hírnevessé váló nagybányai művésztelep munkájára. A művésztelepen való részvételét azonban sehol sem jegyezték fel. A helyi lapok rendszeresen tájékoztatnak azokról az elismerésekről és díjakról, amelyeket

a rajztanár és tervező kapott, de *nem tartják fontosnak*, hogy beszámoljanak a festőnek a művészteleppel való tartós kapcsolatáról, amely különösen az első évtizedben „nyugtalanította” a művészbárók konzervatív szemléletű nyugalmát. Streitmann Antal nevét Réti István (*A nagybányai művésztelep*, Budapest, 1954) sem említi, továbbá nem említi egyebek között Pechán József nevét sem, aki – bizony állítható – a művésztelep résztvevője volt. Streitmann-nak a nagybányai művésztelepen való részvételéről az ott megfestett tájképei vallanak, de lehetséges, hogy amíg azokat készítette, nagybányai barátainál vagy rokonainál tartózkodott. Végül is Streitmann a művésztelep virágzó korszakában ötven év körüli volt, és számára a művésztelepi munka nem „iskola”, hanem a kialakított szemléletének bizonyítéka. A művésztelep szellemét és hangsúlyozottan „impresszionista elhivatottságát” lehet, hogy éppen Streitmann pedagógiai gyakorlata szemlélteti a legjobban „*ami nem egyéb, mint a megfigyelő erőt és a műérzékeny népet minden rétegében felkelteni, fejleszteni és hovatovább kiképezni. Legtermészetesebb módszere a gyermek ösztönének követése, vagyis kezdő fokon az emlékezetből való játékrajzolás, később pedig a természet után való rajzolás.*” (Prof. Szenes Adolf: *Művészet a gyermekéletben. Torontál, 1903. augusztus 3.*)

Ezekkel az eseményekkel párhuzamosan időnként a városban tartózkodik Vágó Pál, Edvi Illés Aladár, Németh Lajos, Karády Etel (Edvi Illés Aladárné) és mások – Streitmannal közösen állítanak ki és tervezik a művésztelep megalakítását.

A nagybecskereki művésztelep megalakulásáról *Művésztelep Nagybecskerek* címmel csak három év múlva jelenik meg az első tudósítás. Dr. Vinczelhidy Ernő közjegyző, műpártoló és Streitmann képeinek gyűjtője tájékoztat a „közeli realizálásról”, mert a város a kormánynak felajánlotta az 1896-ban épített műteremházat. „Mert mi lesz ezen ajánlat következménye, amelyet, hogy Wlassics miniszter el fog fogadni, kétségtelen. Az, hogy eleinte kevesebb, de később mind több fiatal művész keresi fel a műtermet s fog városunknak olyan lustret kölcsönözni, amilyenben alig volt még része.” (*Torontál, 1899. március 29.*)

A ma is létező műteremházat sem akkor, sem később nem állították a művésztelep szolgálatába! Annak ellenére, hogy ma Zrenjaninban tíz fiatal művész él, és műterem nélkül dolgozik, az érintett műemlék értékű épület, az *első vajdasági műterem*, még ma sem szolgálja a képzőművészet ügyét!

Azonban térjünk vissza Streitmann Antal tanári tevékenységére. Növendékei közül példaként említjük Fülep Lajost, aki gimnáziumi tanulmányait 1902-ben fejezte be, és akiről Timár Árpád a következőket írta: „A fejlődést, a szüntelen előrehaladást sürgette. A kibontakozás irányát, a kor művészeti problémáinak megoldását Cézanne művészetében, az impresszionizmust meghaladó cézanne-i szintézisben látta. Az elsők közt volt – s nem csak Magyarországon, hanem egész Európában –, akik felismerték Cézanne korszakos jelentőségét:

Közvetlen őse az új fejlődések felé való elindulásnak Cézanne. Az a Cézanne, aki reakció az impresszionistákkal szemben” – írta meg a mester életében, 1906-ban.³

Fülephez hasonlóan már a gimnáziumi éveken alkotói nyugtalansággal telített Todor Manojlović is európai útjára készülődött, hogy európai barangolásai során bekerüljön az avantgárd irányzatokat képviselő költők, képzőművészeti kritikusok és írók sorába.

Ezekszerint Streitmann már jóval a „nagybecskereki impresszionisták” kiállítása előtt tanítványai által előrejelezte a gátak teljes lerombolását az ember alkotó ösztönének kibontakoztatásához vezető úton. Éppen ezért az 1912. évi kiállítás ismertetéséből idézett szövegrész – „A festészeti impresszionizmus merev ellentéte a klasszikuskodó, tompa rőtbarna színekkel dolgozó, s antik romokkal dekoráló tájkép-festészetnek. (...) Ezekkel az új eszmékkel teli festői munkásságot tár elének négy torontáli, illetőleg nagybecskereki festőművésznek kiállítása.” (*Torontál*, 1912. december 18.) – már akkor „idejét múlta” ugyan, de nem volt felesleges!

Az *impresszionizmust* mint választott festészeti irányzatot meg kellett hirdetni a közönségnek, előre kellett jelezni a csoport potenciális tagjainak az impresszionizmus alapját képező alkotói nyugtalanságot. Ma már kevésbé fontos, hogy a megmaradt harminc-egynéhány képen felismerjük-e az impresszionizmus stílusjegyeit. A kiállítás 1912-ben határátkelő volt, ma – egy teljes évszázaddal az első zrenjanini kiállítás és hetvenhét évvel az 1912. évi kiállítás után – „okot ad” az emlékezésre és a múlt felidézésére.

A hagyományokban gazdag város

A hagyományoknak nagyon jelentős részét a képzőművészeti hagyományok jelentik. A képzőművészeti anyag felkutatásában úttörő szerepet vállalt *Vukica Popović*, aki *A nagybecskereki festők* műterme (kétszáz év festészete Zrenjaninban 1740–1940 között és Zrenjanin 1969-ben) elnevezésű kiállítás megnyitásával és a katalógus elkészítésével elsőként „tárta ki az ajtót” éppen az 1890–1912-es időszakra és rámutatott Streitmann Antalnak a város kulturális életében betöltött szerepére, azaz felhívta a kutatók figyelmét a nagybecskereki századforduló eseményeire.

Erről a meglepően gazdag múlttól már elég sok ismertető megjelent, de a századforduló két évtizedének eseményei homályban maradtak. Ez volt az az időszak, amikor ezen a tájon végbement a kapitalizálódási folyamat és ez volt annak a „zűrzavaros” időszaknak a határa, amikor a dogmákkal terhelt dohos

³ Németh Lajos: *Magyar művészet...*, Timár Árpád: A korszak műkritikusai 184. old.

műtermek akadémikus festészete mellett még konokul kitartottak, a fiatalok pedig hittek a szabadságban, napfényben, „ragyogó színekben”, és lázasan sürgették a huszadik század kihívásainak eljövételét. A „nagybecskereki impresszionisták” kiállítása ma, a század végén, arra szólít fel, hogy fölmérjük, összegezzük és értékeljük a zrenjanini képzőművészeti évszázad alatt megtett út eredményeit.

Mozgalmas képzőművészeti élet

Zrenjaninban kerek száz éve rendeznek képzőművészeti kiállításokat, és csak valamivel rövidebb az ideje annak, hogy a művésztelepek ideája megszületett. Az 1912-ben megrendezett kiállítás fontos határátkelő, Európa képzőművészeti eseményei és hatásai áramlottak be Zrenjaninba és Vajdaság városaiba Nagybányán és Gödöllőn keresztül. Ez az az esemény, amely a festészet új szemléletű térhódításának *érintkező pontja is és kiindulópontja is egyben*, ma olyan erős hatású „impresszió”, amely felébreszti az emlékezést. A nagybecskereki impresszionisták kiállítása óta a csoport azzal az impresszionista illúzióval gazdagodott, miszerint a műalkotás létrehozásáig az alkotó tevékenységében mindenki közvetlenül kommunikálhat a természettel. Lehet, hogy a négy alkotó csak szerény képességgel és nem éppen munkára serkentő munkafeltételekkel rendelkezett. Viszont tény, hogy tovább élt a művésztelep megalakításának vágya. A kiállítás résztvevői közül Várkonyi József (abban az évben született, amikor Streitmann a városba érkezett) képei a „legimpresszívabbak” a legtöbb képet ő állította ki. Néhány képén a Várkonyi-villa látható, amelyben a vajdasági festőkkel együtt 1931-ben szerette volna megalakítani a művésztelepet. Kevés sikerrel! A művésztelep csak egyetlen nyáron át működött, a vajdasági képzőművészeti események kitörhetetlen részeként mégis megmaradt.

Sokkal később, 1956-ban végre megalakult az écskai művésztelep: a művésztelepek is és a modern művészet képtárának is kezdettől fogva Wanyek Tivadar (1910–1981) a vezetője. Wanyek 1936-ban telepedett le Zrenjaninban, mindjárt bekapcsolódott a még akkor is aktívan működő „nagybecskereki impresszionisták” csoportjának a munkájába és Várkonyival együtt gyakran festették a várost és környékét. Akkor keletkeztek V. Popović szavai szerint: „kitűnő impresszionista képei”.

Zsénár Emil (1884–1954) Streitmann Antal diákja volt. Uroš Predić hírneves bánáti festő tanácsára és Streitmann támogatásával jutott el 1909-ben Münchenbe, Hollósy Simon festőiskolájába. Később, 1912-ben Ferenczy Károlynak (a nagybányai művésztelep legendás hírű vezéralakjának) a növendéke. A négy festő közül Zsénár a nagybányai művésztelepek az egyetlen „nyilvántar-

tott” részvevője⁴. Ettől eltekintve a nagybecskereki impresszionisták minden kétséget kizáróan közvetítő szerepet tölthettek be Nagybánya és a Bega menti város képzőművészeti eseményei között. Több éven keresztül tartó tevékenységükkel megőrizték a város hírnevét, amely Vajdaságban elsőként „kapcsolódott rá” közvetlenül az európai képzőművészeti központok időszerű folyamataira; szerettek volna művésztelepet létesíteni, ahol megvalósíthatták volna a más tájakról odalátogató művészek alkotó barátkozásának álmát, mert több művész együttes munkájához megfelelő műteremmel is rendelkeztek.

Zrenjanin ma képzőművészeti hagyományaihoz méltó művészteleppel, képtárral és megfelelő kiállítási termekkel rendelkezik. A város jelentős számú fiatal, tehetséges művésszel is dicsekedhet. Éppen ezért egyáltalán nem kelt „impresszív” hatást az 1896-ban épített műteremház. Ez a régi, méltóságteljes – a saját idejében nagyon is korszerű – műterem szemléltetője volt Zrenjanin képzőművészeti történelmének. Miért ne lehetne lehetővé tenni, hogy újra aktívan részt is vegyen benne?!

MIKULA Mária fordítása

⁴ A művésztelep negyedik résztvevője Wälder Jenő (1854–?); Nagybecskereken született, 1877-től Temesváron él és tanárként dolgozik. Valószínű, hogy Streitmann kollégájaként kapcsolódott be a művésztelep munkájába.